

Na szczęście, na zdrowie, na to Boże Narodzenie...

coby sie Wom darzyło mnożyło sicko
Boskie stworzynie. Cobyście mieli telo
krów, jako w sąsieku plów. Cobyście
mieli telo cielicek, jako w lesie jedliczek.
Cobyście mieli telo wołków, jako na
dachu kołków. Cobyście mieli telo
konicków, kielo w płocie kólicków.
Cobyście mieli telo owiecek, kielo w
mrowiecznioku mrowiecek. I cobyście
byli weseli jako w niebie Anieli. W
kumorze, w oborze, w kozdym kątku po
dzieciątku...

A teroz jesce, na szczęście, na zdrowie na
tyn Nowy Rok. Coby wom sie darzyła
pszenicka i grok....

Łamiąc sie z Wami wszystkiemi
opłatkiem, życzymy zdrowia, szczęścia i
radości, oraz wszelkiej pomyślności...

Podźmy syćka do sałasa
jasno blinko gwiozdka z lasa
hej, haniok porodziła Jezuska Maryja, Jezuska Maryja....
Franciszek Łojas - Kosła

THE TATRA EAGLE

Issued by

The Tatra Eagle Publishing Fund

Co-Editors

Jane Gromada Kedron

Dr. Thaddeus V. Gromada

Technical Editor:

Henry P. Kedron

Contributing Editors:

Tadeusz Pudysz, Kraków

Bogdan Weron, Zakopane

Mariusz Bargielski, New York City

Computer Consultant:

Joseph Gromada

Address all correspondence to:

Jane Gromada Kedron

31 Madison Avenue

Hasbrouck Heights, NJ 07604

Subscription rate:

\$10 in the U.S.A.

\$15 outside of U.S.A.

**HONOROWY
PATRONAT***Illinois:*

Andrzej Czystoch, Bronisława

Borzęcka, Koło 38 Ludźmierz, Jan

Kantor, Koło Czarny Dunajec,

Józef F. Krózel, Koło 41 Wróblówka,

Janina Laya, Zofia i Leopold Michniak,

Jacek i Ludwina Toczek

New York:

Jan S. Gacek

Sebastian Gacek

New Jersey:

Alexander & Irene Kasper

Jan i Stanisława Masny

Connecticut:

Drs. Jan & Alicja Harbut

Pennsylvania:

Stephanie Bachleda

PATRONAT*Illinois:*

Aniela i Franciszek Bobak, Stephanie Guziak

Buters, Koło 8 im. gen. A. Galicy, Mieczysław

Koenig, Stella Łukaszczyk-Lach, Jan i Janina

Tyłka-Suleja, Stanley Szymusiak, Jan i Anna

Wojdyła, Roman i Helena Ziolkowski

New Jersey:

Ks. J. Maciej Melaniuk,

Walter Lementowski

New York:

Louise Kurek, Antoni Chrościelewski,

Dr. M.B. Markiewicz, Aurelia Szlosowska

Pennsylvania:

Tadeusz i Bronisława Nędza

Montana:

Rev. Msgr. J. Głuszek

Dr. Thaddeus V. Gromada

THE AMAZING JÓZEF TISCHNER FROM ŁOPUSZNA

Something truly astonishing occurred in Poland last year. A book written in the dialect (gwara góralska) on the history of philosophy by a leading Polish philosopher became an incredible best seller. All of Poland seems to have read or is reading Father Józef Tischner's book "**Historia filozofii po góralsku**" published by Znak in Kraków. How does one explain this stunning publishing success?? It certainly has something to do with the author, Rev. Dr. Józef Tischner. He is no ordinary person. A Professor of Philosophy at the Jagiellonian University and the Papal Academy for Theology in Kraków, Tischner is highly regarded as one of Poland's leading intellectuals. During the turbulent 1980's he was considered the "**Philosopher of the Solidarity Movement**" that not only radically transformed Poland but all of Eastern Europe. When the prestigious Institute for Human Sciences was founded in Vienna in 1982 to promote exchanges of ideas and opinions between Eastern and Western Europe, Father Tischner was chosen to be the President of its Board. What is important, however, to know and understand Father Tischner is not his obvious scholarly achievements but the fact that he is a "góral" (highlander) from Łopuszna with a great pride and love for his "góral" folk heritage.

Both Tischner's father and mother were teachers in the mountain village of Łopuszna (his mother was a native of the village of Jurgów). Growing up in the Podhale region the young Tischner was profoundly influenced by its people and culture. It shaped his entire being. Even after becoming a sophisticated European scholar-philosopher, Tischner never lost his passion and fascination for the Tatra mountain region. Time after time he returns to his roots, to his native village of Łopuszna which never fails to inspire and nourish his fertile mind. This more than anything explains how he was able to write the best selling book "**Historia filozofii po góralsku**".

Of course, one can perceive the influence of Kazimierz Przerwa-Tetmajer on Tischner, the author who introduced the góral dialect into Polish literature almost 100 years ago in the famous opus "Na Skalnym Podhalu". Very often the Polish philosopher praises Tetmajer for being able to use the "góral" dialect in defining and elaborating on the enduring values of the Polish highlanders such as honor, courage, individualism, love of freedom, humor, etc. So he decided to follow his example and explain profound philosophical concepts to the general Polish public in a simple, humorous way using the dialect of the Polish highlanders.

Tischner is in many ways a maverick. He loves to be unorthodox and surprise his fellow Poles. The book he wrote is really a collection of delightful, amusing stories - all with clear lessons for the reader. One might compare them to the parables that were taught by Jesus. As a priest and a devoted follower of Jesus, the master teacher, he understands the power of parables. Unfortunately, it is almost impossible to translate these stories into English and still retain the flavor and the nuances of the dialect. There is always much that is lost in translation. These are the times that I feel sorry for those people who cannot read Polish and thus are unable to enjoy and appreciate Tischner's recent book. I can only recommend that they begin the study of the Polish language.

The book reveals Tischner's world that centers in Podhale. He writes whimsically in the introduction: "In the beginning there were only 'górole' and only later there appeared Turks and Jews. ... The first philosophers were 'górole', not Greeks; they only pretended that they were Greeks. ... The world 'philosopher' was not used by the 'górole', it came later from the Greek. Instead the word 'mędroł' (literally wise man in the dialect) was used. ... The real names of the first philosophers were 'Jędrus Kudasik' not Socrates, 'Władek Trebunia-Tutka' not Plato, 'Tadek Pudysz from Gronków' not Aristotle", etc. (N.B. Tischner used the names of real names of persons from Podhale who were his friends and neighbors when he was growing up. They now enjoy celebrity status in Poland.)

The reader will find the book replete with witty gems that cannot help but amuse and entertain the reader. Nothingness is defined as "half a liter of vodka between the two of us". The mind is compared to the soil, that must be plowed and fertilized before it can become fruitful. "Yet people care less about their mind", the author exclaims. So Tischner admonishes the reader to think. "Look for the person who can think better than you. When you find him, let him talk and you listen. Before you know it, you will have more clarity in your intellect."

As the end of the book, one will find a disclaimer. "It would be foolish for me to claim that I have told you everything there is to know about 'góralski' wisdom of our forefathers which flows like the streams around us. Too often, that which is close, appears to be distant, and that which is distant, seems close. Be clear in your mind, to know what is close and what is distant. Praise the Lord, that the world exists. It would be a pity if it did not exist, and an even greater pity if the mountains and highlanders did not exist. That is why the 'górole' sing 'Kie pudziemy z tela, to nos będzie szkoda. Po górach dolinach, płakać będzie woda". (Loosely translated: It will be a pity when we will leave this place. In the mountains and valleys, the waters will weep for us".

After reading this adorable volume one can understand why it received such an enthusiastic reception in Poland. I only hope that Polonia in America will get to know this book soon. It also indicates to me that the "love affair" between the Polish lowlanders and the highlanders of the Tatras, that started over a century ago with Chałubiński, Witkiewicz, Tetmajer, etc. continues undiminished today. This is so, largely to the genius of Father Józef Tischner from Łopuszna!

Nei kwała Bogu dobry rok sie kończy...

Kochani! Życzymy Wom zdrowych, spokojnych i radosnych Świąt Bożego Narodzenia. A zaś na Nowy Rok życzymy Wom duzo nie mało, by sie Wom wiedło dobrze wspaniało! Zeby sie Wom darzyło, mnożyło w chałupie i robocie! Zebyście byli weseli jak w niebie janieli! Zeby Was choroby i smutki nie nękały, ba ino same dobre niespodzianki spotykały! Tego nom życzyła Ciocia Hania Gromađa Ścisłowicz z Ostrowska i tego i Wom z całego serca syćkim życzymy.

Zdrowicie mi tu? No to kwała Bogu kie w doma syćko w porządku. My ta jesce-jesce. Na brak roboty nigdy nie narzekomy, to ta casem zdarzy sie, ze sie nom "Orzeł" troske opóźni. Ale nom wybocycie za to, prowda? Ciesym sie, ze znowu moge Wom przepedzić cosi-kasi.

Na som początek kciałabyk uczcić pamięć niedowno zmarłego **JANA JĘDROLA**, znakomitego gawędziarza, tancerza i śpiewaka góralskiego. Całe Jego życie było związane z podhalańskim ruchem regionalnym. Śp. Jan Jędroł był honorowym członkiem Związku Podhalan, długoletnim prezesem Ogniska Z.P. w Poroninie, kierownikiem Zespołów "Harnasie" i "Małe Harnasie" i inicjatorem "Poroniańskiego Lata". Pogrzeb odbył się w Poroninie 12 listopada 1998. Telo ino Wom powiym, był to człowiek naprowde zasłużony. A poczuje humoru to On miał. Kiedy w sierpniu 1980 r. spotkalimy go na Krupówkach, powiedział nom: "Przyjechał do Zokopanego bo mi cukier podskoczył". Juz widać wtedy miał problemy zdrowotne. Pamięć o Janie Jędrołu napewno długo pozostanie nie tylko na Podhalu...

Wycytałak niedowno w "Tygodniku Podhalańskim" relacje Beaty Zalot "pt. **"ORKAN SIĘ SYPIE"**. Piękny pomnik wielkiego pisarza polskiego, syna ziemi podhalańskiej i Jej wspaniałego piewce, Władysława Orkana znajduje się w Nowym Targu. Wykonany był przez Michała Rekuckiego i Stanisława Marcinowa a ufundowany był 65 lat temu przez członków Związku Podhalan w Ameryce zamieszkałych w Chicago, Detroit, w Pensylwanii, w Passaicu i kilku innych miejscowościach. Nieroz Tata nasz opowiadał jak to w b. ciężkich czasach (w latach wielkiego kryzysu ekonomicznego) górale zebrali sume 2000 dolarów - co była wtedy suma niebyłejako - zeby powstał tyń pomnik.

Trzeba nom syćkim pomóc w renowacji tego pomnika. Nima zodnyj wątpliwości. Ale nopiyrwyj przeczytacie jak wielki patriota **hr. Władysław Zamoyski** (ten pon Zamoyski, jak go górale nazywali z wielkim szacunkiem), zareagował jak przysło do niego grono studentów z Podhala o pomoc w wybudowaniu **pomnika Adama Mickiewicza** w Zokopanem.

"Na przewodniczącego Komitetu, upatrzonego pana hrabiego Zamoyskiego. Lecz pan hrabia, przybył delegację przyjął ze swoim historycznym kijem w rękę i odmówił udziału.

W kilka miesięcy później, pan hrabia zaprosił do siebie tychże studentów, obrażonych na niego za poprzedni despekt. Po przybyciu do Kuźnic, zaprowadził ich do starej, nieczynnej piekarni, w której leżało kilkanaście tysięcy egzemplarzy **"Pana Tadeusza"** w popularnym wydaniu drukarni Zukerkandla w Złoczowie. Do dzisiejszego dnia pamiętam żółtą okładkę tych książeczek, po 10 centów każda.

- Proszę to wszystko rozdać po wsiach podhalańskich - zagrmiał dziedzic z Kuźnic - tak się czei pamięć Mickiewicza, a nie jakimś tam pomnikiem.

Dał jednakże później również i 500 koron na budowę pomnika.

Książki rozproszono po Podhalu, a górale czytali **"Pana Tadeusza"** z wielkim zapalem. Miało to ciekawe następstwa w Odrodzonej Polsce. Na niejednym zebraniu publicznym na Podhalu, górale nakazywali swoim posłom i senatorom aby 'pedzieli w Warszawie komu trza, że Polska i Litwa beły małżeństwem przez kilkaset lat i że beło dobrze, toby trza i teraz na nowo żeby przisło do takiej małżeńskiej zgody'."

Wyjątek z książki Jana Walewskiego **"Jaśnie Państwo Tatrzańskie"** (Ostatni Właściciel Zakopanego).

Prowde pędziół pon Zamoyski?

Ciesy nos, ze co roz to więcej ciekawych imprez kulturalnych urządzo się na Podhalu. Niekze mi będzie wolno wymienić kilka. W niedzielę, 4 października odbyła się **"Przeziyracka Młodych Tonecników i Śpiywoków Góralskich"**. W sali remizy OSP w Załucznem wystąpiło 21 par tanecznych, wysłuchano 8 zespołów śpiewających i trzech popisów śpiewu

Jan Jędroł

Fot. T. Pudysz

solowego.

W ostatnią niedzielę października odbyła się w Ludźmierzu **msza dziękczynna za udany i szczęśliwy wypas owiec**.

Niedługo potem, gaździny z Łopusznej, Ludźmierza, Gronkowa, Szlembarka, Krempach, Nowej Białej, Harkłowej, Krauszowa, Waksmundu, Dursztyna i z Kamesznicy spod Żywca zawiwały do Łopusznej na **XXVI Konkurs Potraw Regionalnych**. Do skosztowania w sumie było aż 186 potraw. Skoda, że nasa niebożycka mama ni mogła tam pocestować gości swoją kwaśnicą na gęsi. Ale tyz to była dobro, ta kwaśnica.

Około 300 góralskich muzykantów zostało zaproszonych na **"Muzykancie Zoduski"**, które odbyły się w Zokopanem 21 listopada. W programie były wypominki i muzyka z różnych stron Podhala.

Ale nie myślcie sobie, że to tylko na Podhalu odbywają się ciekawe imprezy.

11 października w kościele św. Kamila w Chicago odprowadzona została Msza św. w intencji zmarłych muzyków góralskich. Później w Domu Podhalan odbył się **Konkurs Kapel i Prymistów Podhalańskich**. I miejsce zdobyła muzyka Zbigniewa Goryla i Stanisława Borowicza z Białki i Leśnicy.

W Domu Podhalańskim w Chicago 7 i 8 listopada odbył się **XVI Festiwal "Na Góralską Nutę"** w którym brały udział zespoły pieśni i tańca z różnych stron Polski i świata, m.in. góralskie, węgierskie, słowackie. Na festiwalu można było zakupić stroje góralskie i wyroby odlewnicze. Można było tyz skostować sera, bryndzy, zyntyty i oscypka. Pogratulować należy Związkowi Podhalan w Ameryce z prezesem Edwardem Wilczkiem na czele za przygotowanie takiej wspaniałej imprezy.

(ciąg dalszy na str. 7)

Andrzej Skupień Florek

DAWNE ZWYCZAJE ŚWIĄT BOŻEGO NARODZENIA NA PODHALU

Zwyczaje, jak i wierzenia odnoszące się do świąt Bożego Narodzenia praktycznie rozpoczynają się na kilka tygodni przed świętami, bo prawie z początkiem adwentu, którego nadejście zapowiadają listopadowi święci. I tak: 25 listopada zjawia się św. Katarzyna, która znak tęsknoty świata oczekującego nadejścia Zbawiciela, zamyka - ażeby nie grano - skrzypce. Zaś św. Jędrzej dnia 30 listopada zarządzenie Katarzyny potwierdza. Całość wyraża się w przysłowiu: **"Św. Katarzyna gęśle zamkła, a św. Jędrzej jej potwierdził"**. A więc ci młodzi i co do tańca są żywsi, starają się ten nie "potwierdzony" okres wykorzystać na zabawy i muzyki. A że w dawniejszych czasach, z nastaniem adwentu zaczynał się post od jedzenia potraw mięsnych, toteż niechętni temu postowi przeciwstawiali stare przysłowie: **"Św. Katarzyna gąskę zarzła, a św. Jędrzej wołu zabił"**, co miało być dowodem, że jakby był post, to kiedyś by oni to zjedli jakby pościli.

Święty Mikołaj w dawniejszych czasach nie był tak popularny jako obecnie na wsi podhalańskiej, ani też nie miał wśród rodzin chłopskich stosownego dziś zwyczaju obdarowywania się podarkami. Został on zawleczony na naszą wieś z miast w okresie dwudziestolecia. Dawniej, był On uważany za opiekuna wszelkiego dobytku, a zwłaszcza bydła.

Dzień 8 grudnia był świętem Matki Bożej "Przedgodniej". Z dniem tym łączyła się wróżba, czy zima będzie długa czy krótka, i była ujęta przysłowiem: **"Jak na Matkę Boskom Przedgodniom przymrozki, to do gnoju ogryzki, a jak kałużki, to schowaj ogryzki"**. Oznaczało to, że jak był mróz to zima będzie krótka i wtedy paszy dla bydła starczy i wszelkie niedojadki, jakie bydło zostawia przy żłobach można użyć do ściółki. Gdy zaś w dniu tym jest odwilż, to zima będzie długa i trzeba bydło żywić oszczędnie, żeby paszy nie zabrakło - nawet niedojadki należy schować, bo w razie braku i one mogą być jeszcze skarmione.

Dzień 13 grudnia jest dniem, z którym łączy się najwięcej wierzeń i przesądów. W dniu tym przypada św. Łucji: **"św. Łucja dnia przyrzuca"** głosi ludowe przysłowie. Każda przezorna gaździna wie o tym a przynajmniej dawniej wiedziała, że w wigilię św. Łucji czarownice miały nie tylko tam gdzieś na Łysą Górę, ale na każde bodaj podwórko gospodarstwa, do stajni ku krowom, a jakby się tam nie mogło jej udać to przynajmniej na kupę zbieranego nawozu krowiego, ażeby coś stamtąd zabrać, a tym samym potem móc czarować i krowom mleko zabierać. Każda też gospodyni, która o tym wiedziała, już od północks swojego

Podlasy wśród Amerykanów w Utica, w stanie Nowy Jork: Jan S Gacek i Jane Kosuda. 1997 r.

bydelka strzegła, kładąc swoje krowy święconym zielem i kropiąc święconą wodą - a już najsilniejszym środkiem przeciwko złym czarownicom był święcony czosnek, toteż jak czosnkiem gaździna natarła krowom wymiona to już żadna czarownica takiej krowie mleka odebrać nie potrafiła, ani jej pocarować nie miała wolaru.

Z dniem 13 grudnia rozpoczynano praktykę wróżenia pogody na cały przyszły rok. Każdy dzień kolejno, łącznie z dniem 13 grudnia, do i z dniem 24 grudnia, oznaczał każdy następny miesiąc przyszłego roku prorokował pogodę na ten miesiąc, taką jaką była w dniu odpowiadającemu tego miesiąca, toteż kto umiał to skrzętnie i dokładnie pogodę na cały rok: cichy, pogodny, mokry, wietrzny itd. Starsi ludzie względnie ci najstarsi robili jeszcze drugą praktykę z pogodą i twierdzili, że ta druga jest więcej sprawdzalna, a mianowicie ruska. Rozpoczynała się w dniu 26 grudnia i trwała do 6 stycznia włącznie - kolejność dni i miesięcy taka sama jak i w pierwszej praktyce.

No, jeszcze jedno i ostatnie wierzenie przedświąteczne - jest nim **dzień 21 grudnia, który jest świętem chłopów - furmanów**. W dniu tym przypada św. Tomasza, a przysłowie powiada, że: "Święty Toma siedzi w domu", toteż nikt nigdzie w dniu tym nie wyjeżdża, a już najbardziej unika się wyjazdu do lasu. Opowiadają starzy furmani, że raz był jeden taki uparty gazda co się odwoził pojechać w las, a przytym se powiedział - "jo zjem kiełbase i pojadam do lasa" i pojechał, ale już wiecie, żywy z niego nie wrócił.

Największym przeżyciem Świąt Godnich dla rodziny góralskiej na Podhalu jest wigilia. Dzień ten rozpoczyna się postem i to postem suchym, co oznacza, że przez cały ten dzień spożywa się suche, pieczone - broń Boże gotowane - potrawy, bez omasty, bez mleka. Najczęściej są to pieczone ziemniaki i surowa kapusta.

Gazdowie, względnie mężczyźni, najchętniej w tym dniu wyjeżdżają do lasu, lub do innej pracy poza domem. Nie jedzą wtedy oni nic aż do wieczery, uważając, że taki post jest postem najprawdziwszym i godnym wigilii Bożego Narodzenia. Jedynie małe dzieci mogły się napić mleka, jeżeli już naprawdę nie mogą wytrzymać, ani dać się

zastraszyć gadaniem mamy, że "wiljo na dach dzieci przybijo" a przybijo właśnie te, które nie poszczą, płaczą i są niegrzeczne.

W wigilię - wstając rano z pościeli wpięrow zanim stanie się gołą nogą na podłodze trzeba stanąć względnie dotknąć stopami żelaza. Najczęściej jest nim siekiera, uprzednio na ten cel przygotowana. Jest to niezawodny środek, który na okres całego roku zabezpiecza nogi od wszelkich chorób, okaleczeń i owrzodzeń - a stają się twarde i zdrowe jak żelazo. Rano zaś, wszyscy domownicy myją się srebrnym pieniądzem pocierając nim dokładnie twarz oraz uderzają nim po głowie, ażeby twarz była gładka i czysta jako i ten pieniądz, no i żeby głowa nie bolała.

Do stajni w dniu wigilijnym nie wolno wchodzić boso, zwłaszcza temu, który pierwszy rano tam idzie - koniecznie trzeba być w butach chociaż na ten jeden raz. Ma to uchronić zwierzęta od kulawizny i innej choroby racic i kopyt. Ludzie w tym wigilijnym dniu nie ubierają się w żadne takie ubranie, które byłoby zrobione z baranich skór. Chodzi tu specjalnie o kozuchy. Niech Bóg zachowa iść do sąsiada w kozuchu, byłoby to wielkim nietaktem i ściągnąłby na siebie gniew, a w razie gdyby rodzina tego sąsiada, którą odwiedził sąsiad ubrany w kozuch, nabawiła się jakiejś choroby skórnej, czy innej wysypki - wina spadłaby na owego, co był u nich w wigilię, ubrany w kozuch.

Przez cały dzień wigilijny, wszyscy domownicy starają się być z sobą w jak najlepszej zgodzie, radości i posłuszeństwie, aby takimi być przez cały przyszły rok. Gaździny w dniu tym mają najwięcej pracy jako to uporządkowanie domu, bielizny pościelowej i osobistej na święta, pieczenie ciast na okres wszystkich dni świątecznych, oraz przyrządzanie wigilijnej wieczerzy, na którą składają się produkty własnej ziemi i gospodarstwa.

Kiedy wieczerza już jest gotowa, powiadamia się o tym ojca, najczęściej gazdę najstarszego wiekiem, w tym domu głową rodziny. Ten zaś przywdziewa na siebie cuchę i przepasawszy się powrósem ze słomy bierze ze stodoły niewielkie naręcze sianka i snopek owsa oraz przyniesione uprzednio z lasu tzw. podłazniki, tj. gałązki z jedliny o trzech końcach w formie krzyżyka. Tak ubrany i zaopatrzony idzie od drzwi do drzwi swojego gospodarstwa i domu, zakładając nad każdymi drzwiami po jednym takim krzyżyku, a na końcu wchodzi do izby mieszkalnej, a pochwalwszy Imię Boga sieje po izbie i domownikach owsem przyniesionym w rękawicy, przy czym wygłasza życzenia (n.p. takie które umieściliśmy na stronie pierwszej. Chociaż są różne wersje. przyp. red.): **(Na szczęście na zdrowie, na to Boże Narodzenie...)**

Teraz przyniesione siano kładzie na stół, a snopek owsa stawia w prawym kącie izby. Gaździna nakrywa siano białym lnianym obrusem, a pod siano wkłada kawałek postnego placka z opłatkiem, który jest przeznaczony dla bydła. Następnie kładzie na tak przygotowany stół talerz lub miseczkę z miodem lub osłodzoną wodą i opłatki.

Przed rozpoczęciem wieczerzy wszyscy klękają i wspólnie odmawiają pacierz, poczem ojciec bierze opłatek i błogosławi go i z kolei dzieli się nim ze wszystkimi, składając każdemu z osobna odpowiednie życzenia, zaś

matka z dziećmi wzajemnie dzielą się z ojcem i składają życzenia. Matka w tym czasie nakleja na szyby okna po kawałku opłatka - tyle ile jest domowników z oznaczeniem, który jest dla kogo. Czyj opłatek przez czas trwającej wieczerzy zsunie się w dół, ten w ciągu przyszłego roku opuści swój rodzinny dom.

Po spożyciu opłatków, które spożywa się umaczane w miodzie względnie w osłodzonej wodzie, gospodyni, tj. matka podaje na stół gotowane potrawy. Pierwszą i tradycyjną potrawą wigilijną są grzyby i one też, a raczej zupa z nich idzie na stół pierwsza i spożywana z ziemniakami, potem idzie kapusta, groch z pęczakiem lub bez pęczaku, a następnie kluski tzw. "hałuski", robione z białej mąki, kładzione łyżką na wrzącą wodę, które spożywa się z cukrem. Jeżeli zaś gaździna nie ma białej mąki, to kluski robi z utartych ziemniaków. Na końcu podaje się polewkę z suszonych śliwek lub gruszek gotowanych w osłodzonej wodzie. Wszystkie potrawy są postne, gdyż post wigilijny kończy się dopiero o północy. Po wieczerzy, podobnie jak i przed wieczerzą, wszyscy klękają i odmawiają pacierz dziękując Bogu za otrzymane w ciągu roku dary, że doczekali tej świętej wigilii, prosząc też o nowe łaski w przyszłym roku, o zdrowie i zgodę w rodzinie i szczęśliwie doczekanie się następnej wigilii. Uroczystość wigilijna kończy się odśpiewaniem kilku kołęd.

Po wieczerzy, aż do północy, nie wolno nikomu pić żadnych płynów, ani też nie należy kłaść się do łóżka bezpośrednio po wieczerzy. Pierwsze powoduje "wypijanie" przez ptaki rosnące w polu zboża, zaś u osoby pijącej wywołuje pragnienie, które trwa nieustannie cały rok. Drugie powoduje wyleganie zboża, które potem leży jako i ten, który po wieczerzy leżał. Po skończonej wieczerzy gaździna zabiera ze stołu wszystkie łyżki i wiąże je razem w jedną wiązkę, aby się im bydło nie gziło jak będą paść latem na pastwisku czy na hali, ale żeby trzymały się kupy jako te łyżki powiązane. Starsze dziewczęta zbierają się po kilka do jednego domu, tam gdzie są dziewczęta, siadają wokół stołu i wyciągają po jednym żdzybelku siana, a jeżeli która wyciągnie żdźbło z rozdwojeniem na końcu, czyli gdy ma rozłogi, to ta, która go wyciągnęła w tym roku wyjdzie za mąż. Gazda zaś idzie w pole do źródła lub do rzeki skąd zaczerpnął pełną garść zawartości jego dna, przynosi do domu i patrzy co przyniósł. Jeżeli w zawartości tej znajdzie się sierść zwierzęca, to wróży to, że będzie się mu wiodło, czyli

(Dokończenie na str. 8)

Młodzież z Chicago po "Jaselkach" wystawionych w Passaic, N.J. - styczeń 1998 r.

Nowe wydawnictwa o tematyce górskiej i podhalańskiej

Cuduję się światu

Wanda Szado Kudasik

(Wieloletnia działaczka kulturalna, radna, prezesa Oddziału Z.P. w Nowym Targu.)

Tomik wierszy. Jest zbiorem debiutanckim w języku literackim i w gwarze góralskiej.

Wydawca: "Miniatura" - Kraków 1998

Gmina Nowy Targ

Pięknie wydany Informator o Gminie Nowy Targ, który pragnie przybliżyć jej walory turystyczne, krajobrazowe, zabytki i jej kulturę regionalną.

Tekst: Jan Leśnicki. Redakcja: Grażyna Fall.

Fotografie: Wojciech Smolak. Opracowanie graficzne: Mściwoj Olewicz.

Wydawca: Oficyna Artystów "Sztuka",

Krakówul. Marsz. J. Piłsudskiego 19a

Obrazy na szkle w zbiorach

Muzeum Tatrzańskiego

Redaktor prowadzący: Hanna Błaszczuk-Zurowska.

Wprowadzenie: Teresa Jabłońska

Historia Kolekcji: Hanna Błaszczuk-Zurowska

Tekst w czterech językach.

(Wspaniały album towarzyszy wystawie:

"Obrazy na szkle malowane XVIII-XIXw."

prezentowanej od maja do czerwca 1997 w

Oddziale Muzeum Tatrzańskiego - Galerii

Sztuki im. W. i J. Kulczyckich na Kozińcu w Zakopanem.)

Wydawca: Oficyna Artystów "Sztuka" sp. z o.o. Kraków 1997

Pieniny

Album z serii "Krainy piękna" wydany z udziałem Pienińskiego Parku Narodowego w Krościenku i Narodnego parku Pieniny w Cervenom Klastore.

Tekst do albumu: Jacek Kolbuszewski

O pienińskich parkach narodowych piszą

Andrzej Szczocarz i Stefan Danko

Autorzy zdjęć: Dionyz Dugas, Jan Bartłomiej

Brzeziński, Marek Strzałkowski.

Prowadź przez życie

Franciszek Łojas-Kośla

(Czwarty tomik indywidualny Franciszka Łojasa-Kośli, znanego góralskiego poety, skalno-podhalańszczyzny, prezentujący jego dokonania twórcze zrodzone z polsko-amerykańskich doświadczeń.

1998 - Wydawca: Ognisko Związku Podhalań w Poroninie.

Wierchy - Rok 63 - 1997

Rocznik poświęcony górcom.

W tym wydaniu m.in.: "Jan Paweł w ojczystych górach"; "Góry i turystyka wobec wyznań cywilizacyjnych"; "Góry w życiu i twórczości Adama Mickiewicza"; "Wypiański wobec gór".

W Kronice tego wydania "Wierchów" drukowany był następujący artykuł red. naczelnego Wiesława Aleksandra Wójcika, który sprawił nam niezwykle przyjemność

Wiesław A. Wójcik

Półwiecze "Tatrzańskiego Orła"

Przed pięćdziesięciu laty, dokładnie we wrześniu 1947 r., ukazał się pierwszy number "Tatranina", który od numeru 3 (z maja 1948 r.) począwszy zmienił tytuł na "Tatrzański Orzeł" ("The Tatra Eagle"). Założycielem, wydawcą i wieloletnim redaktorem pisma, które stawiało przed sobą cel kultywowanie tradycji i kultury podhalańskiej pośród rzesz polskich emigrantów w USA oraz stworzenie możliwości zapoznania się z jej pięknem dla młodzieży amerykańskiej pochodzenia góralskiego, był Jan Władysław Gromada (1905-1996), jeden z najwybitniejszych działaczy podhalańskiej za oceanem.

Przez cały ten czas edytorstwo pisma pozostaje w rękach rodziny Gromadów. Warto zaznaczyć, iż "Tatrzański Orzeł" jest bodaj jedynym pismem podhalańskim (spośród krajowych i zagranicznych), które może poszczycić się tak długą tradycją wydawania.

Na jego łamach spotkać można teksty pochodzące spod pióra najwybitniejszych ludzi nauki i kultury związanych z Podhalem i Tatrami: Włodzimierza Wnuka, Tadeusza Staicha, Juliana Szynalika-Dobrowolskiego, Juliusza Zborowskiego, Stanisława Nędzę-Kubińca, Zofię i Witolda H. Paryskich, Wincentego Galicy i in., co samo już świadczy o randze pisma.

Złoty jubileusz "Tatrzańskiego Orła" obchodzone 28 września 1997 r. na uroczystym spotkaniu w Montclair, w stanie New Jersey, w USA. Pośród przybyłych gości znaleźli się m.in. znakomity polski kompozytor Henryk Mikołaj Górecki, serdecznie związany z Podhalem, dr hab. Anna Brzozowska-Krajka

z Lublina, która wygłosiła referat o wkładzie pisma w utrzymanie tożsamości podhalańskiej na obczyźnie, oraz Andrzej Bachleda-Curuś, który swoim pięknym głosem wzbogacił część artystyczną. Przybyli też oczywiście liczni czytelnicy i przyjaciele "Orla" z różnych stanów USA.

Do życzeń z okazji jubileuszu dołączają się i "Wierchy", składając "Tatrzańskiemu Orłowi" najserdeczniejsze życzenia wielu dalszych lat tak owocnej pracy dla dobra kultury podhalańskiej za granicą i w kraju.

Tadeusz Pudysz

Echo z Krakowa

125-Lecie Polskiego

Towarzystwa Tatrzańskiego

Z okazji tej pięknej rocznicy w Domu Kultury "Podgórze" w Krakowie odbyło się w dniu 3 listopada 1998 r. uroczyste spotkanie zorganizowane przez Oddział Krakowski Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego.

Były wspomnienia i dyplomy honorowe, była też lampka wina. (Na spotkanie "przyfrunął" też najnowszy numer "Tatrzańskiego Orła"). Spotkanie było połączone z otwarciem wystawy fotograficznej Ryszarda Wilczka p.t. "Góry w fotografii".

Szczególnie bogaty program miał rocznicowy IV Zjazd Delegatów P.T.T. jaki odbył się w Zakopanem, w dniach 21 - 22 listopada 1998 r. (Jest to jednak temat na osobną relację).

"Mali Hamernicy"

Działający przy Nowohuckim Centrum Kultury w Krakowie Dziecięcy Zespół Góralski liczy sobie już 14 lat. Powstał on bowiem 1 września 1984 r. Jest zespołem amatorskim, a jego członkami są dzieci i młodzież w wieku 5 do 15 lat. Do tej pory dał ponad 250 koncertów, prezentując autentyczny folklor Skalnego Podhala.

Zespół jest wielokrotnym laureatem Przeglądów Krakowskich, festiwali: w Żywcu, Bukowinie Tatrzańskiej, Poroninie, Czarnym Dunajcu i innych festiwali dziecięcych w Polsce. Odbył także kilkanaście wojaży zagranicznych, w tym m.in.: do Bułgarii, na Słowację, do Niemiec, na Węgry, i do Estonii. Jest posiadaczem "Medalu Pomocnej Dłoni" oraz medalu festiwalu "Papieża nam Polska dała". Zespół posiada nagrania w Polskim Radiu i Telewizji. Daje też liczne społeczne koncerty.

Wychowankowie Zespołu sukcesywnie zasilają dorosłego "Hamernika". W przyszłym roku Zespół ten obchodzić będzie już 20-lecie. Od początku obydwojma Zespołami kierują Kazimierz i Anna Lassakowie.

(Redakcja "Tatrzańskiego Orła" składa gratulacje oraz życzy dalszych sukcesów w góralskim graniu, śpiewaniu i tańcowaniu, a także zadowolenia z działalności społecznej.)

Druty przez wieś

Kościółek i plebania w Witowie. W głębi szczyt "Ostrysz"
(Wielkom niespodziankę sprawili nom strykowie z Chochołowa, kiedy nom napisali ostatnio ze majom w domu telefon. Co za radość, jak mogliśmy se pogodać z nimi tak, jakby byli nie daleko, w Nowym Jorku. Poniżej drukujemy artykuł Bogdana Werona, który opisuje jak to wygląda z smutej strony.)

Fot. ks. B. Szymański

W dzisiejszych czasach telefonizacja zatacza coraz większe kręgi, wkracza tam gdzie do tej pory były białe plamy na mapie telekomunikacji kraju. Takich białych plam na terenie Podhala było dosyć sporo, gdyż były wsie, gdzie telefon znajdował się jedynie w szkole lub w remizie strażackiej. I dobrze się dzieje, gdyż jakże dziś, przed wstąpieniem naszym do Europy, żyć bez telefonu? Potrzebny jest nie tylko ludziom, którzy mają swoje firmy, prowadzą różne interesy, ale także zwykłym mieszkańcom podhalańskich wiosek. To nie te czasy, kiedy zasypało śniegiem i często wsie były odcięte od świata. Dziś pod tym względem zaczyna być inaczej. Ludzie poprzez telefon mają kontakt z własnej chałupy z bliskimi z innych miejscowości a nawet Ameryki. Mogą z nimi rozmawiać, chociaż dzieli ich setki, tysiące kilometrów, słyszeć głos męża, żony, najbliższych. Są bliżej świata, ale i tu występują pewne zagrożenia dla dzieci, młodzieży, jak również dla kieszeni rodziców, kiedy to nastolatek wydzwaniania na numer 0-700 słuchając seksualnych uciech dla ucha lub zabawiając się w różne gry poprzez telefon, w których ponoć można wygrać duże pieniądze. Naiwnych i ciekawskich nie brakuje, a rodzice płacą grube rachunki i przeklinają telefon. Ale przecież mamy demokrację i to co w Europie powinno być na porządku dziennym również u nas. Telewizja demoralizuje młodzież - mówią niektórzy i jest wymysłem diabelskim. Podobnie można byłoby powiedzieć o telefonie. No cóż, patrzeć i słuchać trzeba umieć i brać z wszelkich urządzeń medialnych to co najlepsze, niestety wielu o tym zapomina lub nie chce pamiętać, gdyż zło rodzi się wszędzie, nie tylko w nowoczesnych urządzeniach.

Telefonizacja podhalańskich wsi idzie sprawnie, chociaż zdarzają się sporadyczne przypadki, gdzie ludzie nie mogą dojść do porozumienia. Opowiadał mi pracownik firmy

instalującej telefony, kiedy to w jednej wsi sąsiedzi bili się łopatami, nie mogąc się dogadać, że nad zagonem jednego z nich szła linia telefoniczna. Ktoś inny zaś chciał mieć telefon za darmo za zgodę, by nad jego polem szły druty. W podobnym, lecz innym przypadku nieodzowna była interwencja księdza. Tym razem linia miała przebiegać nad polem babci, Antoski, która to za nic w świecie nie chciała się na to zgodzić.

- No wiys, wymyślili jakisi telefony bez moje pole - mówiła do sąsiadki.

- Nie, nie dej psikrwim! bo jo tyz nie dom nie dziyrgać bez moje pole, Jantoś. Downiej ludziska nie mieli telefonów i zyli, a dzisiok telo wydziwajom. Ka to bedom telo dzwonić i dziawkać bez przerwy? No ka? Frankowi by to pasowało, bo godoł mi cobyk sie zgodziła. Nomolny by telo, ze wnet byk przystała, alek se zboczyła ze przecie mo frajerke i temu telo namawioł. E, dzwonił by se ku niej, coby warcej przysła ku niemu.

- No wiys - to przecie diabelski wymyślunek - rzekła sąsiadka. Godać do tej tubki noremnie? A kielo to trza dutków płacić? O, rety! zgłupieli te ludziska bez te telefony. Nie dom, nie podpisem!...

No i cóż było robić - opowiadał pracownik. Ingerował u babki sołtys wsi, radny, wójt, ale na nic się zdało. Babka postawiła na swoim i koniec. Zdawało się, że prawie pół wsi zostanie bez telefonu. Nawet ksiądz nie mógł jej przekonać. Dopiero kiedy zagroził, że jej nie pochowa po chrześcijańsku, wówczas babka zmieniła zdanie. "Posuściła z kumoskom" i zgodziła się. Przy czym powiedziała do księdza:

- Jako wcecie księdzosc, a niekze se te druty lecom nad moim polem, ale se boccie, cobyście mie po krześcijańsku pochowali. Nie bedem przecie bez druty - jak grześnica leżeć.

Nowe nie zawsze łatwo wkracza, a zwłaszcza nie jest zbyt akceptowane przez ludzi starszych.

**Nei kwała Bogu dobry rok
sie kończy...**

(Dokończenie ze str. 3)

Jesce na koniec kciałak sie z Wami podzielić z listem, cok znalazła w archiwum naszego Taty. Jest to list z 8 marca 1958 od Wincentego Gawrona, tego samego co nom wyrysował nogłówek. Tak pisał: "Kochany Przyjacielu! (...) Góry na mnie się waliły i jeszcze ciągle jestem bardzo zajęty ale jakoś podczas przerw obiadowych podczas pracy zawodowej zrobiłem Ci ten nagłówek". W takich warunkach pracowaliśmy przez te 50 lat...

Z Panem Bogiem. Jak sie tu jesce kie uwidzimy, to se znowu powiymy o innyk sprawach.

Góralka z New Jersey

PIERWSZA PASTERKA W ZAKOPANEM

Wieloz to roków temu bee? - pyta się Sabala ksiądz Józef Stolarczyk, pierwszy pleban zakopiański.

- Bee cheba dwa razy po dwaścia...

- Dyć rychtyk... Prziselek w Zakopane w dwa roki po Powstaniu Choczołowskim, w 1848 roku Pańskim. Budowali my kościółek pięć roków... Hej! to beło gwałtownisko... Ale cłek syćko przetrzymie, ino pomaluśku a vse... Juzem nieroz myśłoł, ze sie stracem, bajtoć. Tak mi sie widziało, ze mi Poniezus nagodzi. Niwto inny. Noi piyrsom Pasterke śpiywalimy w roku 1853... Zima beła! aj, beła... ej krotni miłońscy! Jasiu pamiętos?

- Dyć pamiętom...

Kościółek mieścił w sobie z ponad pół tysiąca ludzi. Pachniało w nim świeżym modrzewiem, jodłą a smrekiem. Doczekał się miłujący swój lud pleban, że na pierwszą Pasterkę w tym kościele przyszli gromadą zakopianie. Odprawiał ją głęboko wzruszony mój że ksiądz pleban Stolarczyk.

Nieroz i nie dwa ozpowiadał Sabala jako to beło w ową świętą noc. A pysznił sie przytem a dumnił. Ludzie od rana gotowali się na uroczystość. Wszyscy wymyć, wypucowani, radośni... Przybrali kościół, ich kościół, młodymi smrekami, a cetyną, a dywanikami własnej roboty, a donicami ubożuchnych kwiatusków. Od rana wyszło na świat królewskie, zaiste tatrzańskie słońce i ozłociło Zakopane, góry i lasy, regle i doliny. Gorzały Tatry jak olbrzymie świece na jeszcze większej choinie zakopiańskich lasów. A gdy błysnęła pierwsza gwiazda, gdy zaturła sygnaturka kościelna... gdy nad Zakopanem nachyliło się ciemno-granatowe niebo, miliardami złotych gwoździ nabite, nie mógł kościół pomieścić wszystkich górali.

Przybyli Gąsienice, Walcakowie, Roje, Ustupscy, Cichonie, Cudzychy, Króle, Nowobilscy, Marusarze, Krzeptowscy, Karpiele, Pęksowie i kto by ich tam wszystkich policzył. Przybyli rodami, gazdowie i gaździny, z dzieciokami, radośni, weseli, szumnie a godnie.

Ksiądz pleban przeżywał swój wielki dzień w życiu, jedyny dzień. Wiedział, że ten dzień się już nigdy nie powtórzy w swej jedyności i z głębi swego prostego, góralskiego serca dziękował Panu Bogu za łaskę, za szczęście. Zakochanymi oczami patrzył na ten swój wierny Polsce lud podhalański, przyciskał ich wszystkich w myślach do swego serca i tylko oczy mu się jarzyły przegromną jasnością...

Od wielkiego ołtarza, umajonego gałązkami jedliny i kocimi łapkami, patrzyła w tłum zamodlony Najświętsza Panienska Ludźmierska, swym dobrym, tajemniczym uśmiechem. Leciały do Niej zakochane oczy góralskie, wierne i już w pełni dziś krześcijańskie... Z daleka, z daleka nachylały się ku swej miłowanej Patronce tatrzańskie szczyty, straż wieczystą nad tą przesłiczną ziemią trzymające...

A kiedy wzruszony ksiądz pleban zaintonował: "Bóg się rodzi, moc truchleje..." poszła pieśń w dolinę zakopiańską jak górski wicher...

A potem chóralnie, za księdzem plebanem, rozmodlił się tłum prośbą, wołaniem o ślebodę, o własny, ojczysty, polski dom i polskie gazdostwo...

Nei o to, ażeby śpiący w Tatrach polscy rycerze rychło się przebudzili...

Dawne czasy. Padli sobie w ramiona ksiądz pleban i Sabala. Tam, na ganku, na plebanii...

DAWNE ZWYCZAJE ŚWIĄT BOŻEGO NARODZENIA

(Dokończenie ze str. 5)

darzyło bydło. Jeżeli będzie tam welna, to powiodą się owce, jeżeli zaś będzie w tym masie przyniesiony owies, czy inne zboże, to jest to znak, że ten a nie inny gatunek zboża będzie mu najlepiej plonował. Gdyby zaś trafił się pieniądź, to gazda ten będzie miał przez cały rok szczęście do pieniędzy i wtedy wszyscy się cieszą. Kiedy zaś nie byłoby nic tylko sam muł, lub znajdą w nim nieżyjącego robaka, oznacza to chorobę a nawet śmierć.

Dziewczęta także bezpośrednio po wieczery wychodzą w pole za dom i wysłuchają, w której stronie pies szczeka. Wróży to, że z tamtej strony przyjdzie po nią kawaler i pojmie ją za żonę. Chłopcy dorośli synowie gazdów lecą do znajomych i sąsiadów, z którymi żyją w zgodzie, no i jeżeli mają córki stają przed oknem i wołają, do izby na cały głos: "hej, ka bedzicie sioć len" - z izby leci radosna odpowiedź z wymieniem nazwy pola, na którym planuje się zasieć len - ma to przynieść obfity plon lnu.

Po tak spędzonym wieczorze, **większość domowników udaje się do kościoła na mszę świętą, Pasterkę.** Po pasterce w powrotnej drodze kawalerzy, względnie narzeczeni wstępują do swoich narzeczonych na "podłazy", tj. na wigilijne odwiedziny. Są oni serdecznie przyjmowani i na takich biesiadach dochodzi do oświadczeń i zgody na zawarcie małżeństwa.

Boże Narodzenie jest wielkim świętem, jednak nie zwalnia od posługi około bydła i wszelkiej żywności, jedynie nie robi się żadnych porządków, ani nawet izb nie zamyka, lecz czyni się to w drugi dzień świąt, a wtedy dziewczyna, która izbę zamyka wynosi nazmiatane śmieci do podwórza na śmietnik czy na kupę składanego nawozu i czeka co na te wyrzucone śmieci przyleci pierwsze - wrona, sroka czy ładny ptaszek. Jeżeli wrona, to znaczy, że po dziewczynie przyjdzie wziąć na żonę wdowiec, jeżeli sroka - to stary kawaler, a gdy ptaszek - to pojmie ją piękny i młody chłopiec.

Różnicą Bożego Narodzenia od zwykłej niedzieli i świąt jest także i jedzenie; takiego w żadną niedzielę ani święto nie tylko nie je, ale nawet nie widzi. W Boże Narodzenie są słodkie na maśle pieczone ciasta zwane "bąbkami", są kołaczki z tłustym serem. Na śniadanie pije się dobrą prawdziwą kawę tuczoną młotkiem w szmatce, i pije się jej ile kto chce, a która dawniej w inne dni całego roku była unikatem. W południe był ciepły gotowany obiad z rosółem i mięsem oraz maszczona kapusta, a na koniec można było sobie dojeść do woli i smaku słodkiego ciasta i jeszcze napić gorącej "herbaty".

Krowom i owcom daje się do zjedzenia placek z opłatkiem, który był pod siankiem w czasie wigilijnej wieczery. Koniom zaś daje się sieczkę, ale dopiero po świętach naciętą z tego snopka owsa co stał w kacie. Sianko zatrzymuje się dla małych jagniąt, które przyjdą na świat już po Nowym Roku. Jedynie świnie nie otrzymują żadnego jadła ze stołu świątecznego - chyba pomyje - gdyż są świniami i nie godzi się im dawać darów uświęconych narodzinami Chrystusa.